

דבר העורך

כדי שאהיה בריא לעבודת השי"ת

בריאות הגוף: חז"ל הזהירו מאוד לא להתחיל סעודה כשהאדם נצרך לנקביו. **בגמ'** (ברכות דף כג: שבת דף פב.) אמרו שהנצרך לנקביו ואוכל דומה לתנור שהסיקהו על גבי אפרו, וזו היא תחילת רוח זוהמא. הרוצה ליכנס לסעודת קבע - מהלך עשרה פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות יפנה, ואחר כך נכנס.

וכן נפסק **ברמב"ם** (הלכות דעות פרק ד הלכה ב), שלא יכנס אדם לסעודת קבע עד שיבדוק עצמו יפה יפה, שלא יהיה צריך לנקביו בסעודה.

ויותר מכך הזהירו בספר **סדר היום** (סדר הסעודה), ו**בשל"ה** (שער האותיות, קדושת האכילה, ד"ה וכשם), והובאו דבריהם **באליה רבה** (סימן קסה "ס"ק ב) ו**במשנ"ב** ("ס"ק א), שכל אדם יבדוק עצמו יפנה קודם האכילה.

גם **בזהר הקדוש** (פרשת תרומה חלק ב דף קנד:) הפליג בגדול הענין, שראוי לאדם ליכנס לסעודה בנקיות הגוף, לפי שהשולחן דומה לשולחן אשר לפני ד', ואין ראוי להקריב עליו כשהגוף אינו נקי. וכתב **המגן אברהם** (סימן קנז "ס"ק ג) שצריך ליפנות לפני סעודתו, והטעם מבואר בזהר על פי הסוד.

נמצא אפוא שזהו הסדר המצוי בכל בית ישראל: תחילה הולך לבית הכסא, ולאחר מכן נוטל ידיו לסעודה. וכן פעמים גם באמצע הסעודה נצרך לכך. מכאן נולדת שאלה מעשית המצויה בכל יום: כיצד יש לנהוג בסדר הנטילות והברכות? במשך מאות שנים עסקו בכך גדולי הפוסקים, מראשוני הראשונים ועד אחרוני זמננו, והציעו דרכים שונות כיצד לצאת ידי כל השיטות באופן המהודר ביותר. כמעט כל מהלך טומן בחובו מעלה מצד אחד וחיסרון מצד אחר, ועל כן מצינו בזה מנהגים ודרכי הנהגה שונים, וכל אחד ינהג בזה כפי רבותיו.

ברכת התורה
עקיבא יוסף לוי

נושא הגיליון

'ברכת אשר יצר בסעודה'

רופא כל בשר ומפליא לעשות

המנהג הנכון: בגיליון שלפנינו יתבאר פרטי הדין לגבי הנצרך לנקביו בסמוך לסעודה - כיצד ינהג?

1. 'אשר יצר' לפני הסעודה

שאלה ראשונה: נפתח בשאלה הראשונה, שהיא גם המצויה ביותר: אדם שהוצרך להתפנות לפני נטילת ידים לסעודה, האם יטול פעם אחת ויברך גם 'אשר יצר' וגם 'על נטילת ידים', ואם כן איזו ברכה יקדים, או שמא עליו ליטול שתי נטילות?

ונאמרו בזה כמה שיטות, ולהלן יובא תמצית השיטות, כאשר בכל שיטה נציין את הדעות הסוברות כך, את הדעות החולקות, ואת טעמי השיטה (מאיר עוז חלק ז עמוד 345).

יסוד חשוב כתב **הב"ח** (סעיף א ד"ה ונראה): מי שקיבל על עצמו דרך מסוימת - אם ליטול שתי נטילות, אם ליטול נטילה אחת המחולקת לשתי שפיכות, וכן לענין סדר ברכות 'על נטילת ידים' ו'אשר יצר' - ראוי שינהג בה בקביעות, ולא יעשה פעם כך ופעם כך.

1. שתי נטילות ושתי ברכות

הפרדת הברכות: לדעת **ר' יעקב ב"ר יקר** (פרדס הגדול סימן סד), **מהר"ם מרוטנבורג** (תשב"ץ קטן סימן רפ-רפא), **מנהג הרא"ש** (כפי שהובא בטור), **מהרי"ל** (הלכות נטילת ידים אות א), **שו"ת בנימין זאב** (סימן קפח), **מהרש"ל** (ים של שלמה חולין פרק ח סימן מ), **של"ה** (שער האותיות, קדושה, ד"ה והעושה), ונפסק לעיקר הדין **בטור ובשו"ע** (סימן קסה סעיף א), ו**ט"ז** ("ס"ק ב), צריך ליטול שתי נטילות: לאחר הנטילה הראשונה מברך 'אשר יצר', ולאחר הנטילה השניה מברך 'על נטילת ידים'.

טעם שיטה זו, מבאר **המגן אברהם** ("ס"ק א), שאינו יכול ליטול נטילה אחת ולברך תחילה 'אשר יצר' ואחר כך 'על נטילת ידים', משום שברכת 'אשר יצר' מהווה הפסק בין הנטילה לברכת 'על נטילת ידים'. וכן אינו יכול להקדים את

הובא בטור סימן קסה), **הגהות מיימוניות** (הלכות ברכות פרק ו הלכה יז אות נ בשם מהר"ם מרוטנבורג), **ורבינו ירוחם** (נתיב טז חלק ו דף קמז:). נטילה אחת עולה לכאן ולכאן, ומברך תחילה 'על נטילת ידים' ואחר כך 'אשר יצר'.

לפי שיטה זו, ברכת 'אשר יצר' אינה נחשבת הפסק בין ברכת 'על נטילת ידים' לברכת 'המוציא', כיון שהיא שייכת לצורך טהרת הידים, ולא גרע מאמירת 'גביל לתורא', שמבואר בגמ' (ברכות דף מ.) ונפסק בשו"ע (סימן קסז) שאינה הפסק. וכן מצינו ביקנה"ז, שמפסיק בין ברכת היין לשתיה ואינו נחשב הפסק (ערוך השלחן סעיף א).

וכתב הבית יוסף, שבלשון הטור משמע להיפך, שלפי שיטה זו מברך תחילה 'אשר יצר' ואחר כך 'על נטילת ידים'. ושיטה שלישית מופיעה בב"ח וערוך השלחן (סעיף א) שיכול להקדים איזו מן הברכות שירצה.

4. נטילה מחולקת לשתיים

דעה מכרעת: לדעת הרא"ש (שו"ת הרא"ש כל ד סימן א), ונפסק בטור ובשו"ע (סימן קסה סעיף א), וכן בלבוש (סימן קסה סעיף א), **מטה משה** (סימן רסט) ו**מהר"י פולק** (אליה רבה ס"ק ב), עושים פשרה - שמפסיקה נטילה אחת מחולקת לשתיים.

מיד לאחר ששפך מים ראשונים על ידיו ושפשפם זו בזו, כבר נחשבות ידיו נקיות ויכול לברך 'אשר יצר'. אולם לענין נטילת ידים לסעודה עדיין אין ידיו טהורות, ואינו יכול לברך עדיין 'על נטילת ידים', עד שישפוך מים שניים לטהר את המים הראשונים וינגב את ידיו. ואז, בשעת הניגוב, יברך 'על נטילת ידים'. נמצא שנטילה אחת עולה לשתי הברכות, ואין כאן הפסק לאחת מהן, שכל אחת נאמרת במקומה.

ותמה מהר"י **אבוהב**, הובא בבית יוסף (סימן קסה), שהכרעה זו יש בה גמגום. שהרי לאחר ששפך מים ראשונים ושפשפם, כבר יכול לברך 'על נטילת ידים', שכן המים הראשונים מטהרים את הידים, ואם ירצה לנגבם מיד כבר הן טהורות לאכילה. נמצא שברכת 'אשר יצר' מפסיקה בין הנטילה לברכת 'על נטילת ידים', ומה שעושה אחר כך הוא רק לטהר את המים שעל הידים ולא את הידים עצמן.

ומתוך, אולי כוונת הרא"ש, מאחר שאדם זה עדיין חייב במים שניים, אף שהם באים לטהר את המים הראשונים, מכל מקום גם הם בכלל טהרת הידים. שהרי אילו היה נוגע במקום שנרטב מן המים הראשונים, היו ידיו חוזרות להיטמא, ונמצא שכל התהליך נצרך להשלמת טהרת הידים לאכילה.

והוסיף **המשנ"ב** (ס"ק ג), שכל עצת הרא"ש נאמרה דווקא כשנטול שתי ידיו בבת אחת בפחות מרביעית,

ברכת 'על נטילת ידים' ל'אשר יצר', משום שברכת 'אשר יצר' תהיה הפסק בין ברכת 'על נטילת ידים' לברכת 'המוציא', ולכתחילה מצוה להסמיך את הנטילה לסעודה. והוסיף **המשנ"ב** (ס"ק ב), שאין נכון לדחות את ברכת 'אשר יצר' עד לאחר ברכת 'המוציא', משום שחיובה חל מיד לאחר שעשה צרכיו, ואין לאחר זמן רב.

2. ברכה שאינה צריכה

קושיא עצומה: תמה **המגן אברהם** (ס"ק ב), כיצד רשאי לברך על הנטילה השניה, כיון שבנטילה הראשונה כבר נטהר ידיו. והרי מבואר ברמ"א (סימן קנח סעיף ז), שאם נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה, ולאחר מכן רוצה לאכול פת, אם לא הסיח דעתו בינתיים - יטול שנית בלא ברכה. ואם כן, מדוע כאן מברך על הנטילה השניה?

מברך על הראשונה: התירוך הראשון של **המגן אברהם**, שבנטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה לא התכוון בנטילה הראשונה לשם אכילת פת, ולכן אינו יכול לברך עליה. אבל כאן, כיון שמתכוון כבר בנטילה הראשונה לשם אכילת פת, מברך עליה. ודחה **הגרע"א** (בהגהות על השו"ע) תירוך זה, שאם כן מה הועילו חכמים בתקנתם (שער הציון ס"ק ד).

נטילה ראשונה פסולה: התירוך השני של **המגן אברהם** (ס"ק ב), ותליו כתב "וכן עיקר", וכן נוקט **המשנ"ב** (ס"ק ב), שבראשונה לא יטול כדין, אלא ירחץ ידיו בעלמא להעביר את הלכלוך, בלי כלי וכלי כח גברא (פמ"ג). נמצא שהנטילה הכשרה היא רק הנטילה השניה, ועליה מברך 'על נטילת ידים'.

מטמא נטילה ראשונה: השל"ה והבן איש חי (שמיני אות ט) מתרצים, שלאחר ברכת 'אשר יצר' יגע בידיו במקום מטונף, כגון במקומות המכוסים שבגופו, ובכך יתחייב בנטילה נוספת ויוכל לברך 'על נטילת ידים'.

ותמה על כך **המגן אברהם** (ס"ק ב), כיצד מותר לטמא את ידיו לאחר שכבר נטל כדין, והרי גורם בכך לברכה שאינה צריכה? ותירץ **האור לציון** (חלק א אות תשובה יז: חלק ב - הערות פרק מו - הלכות ברכות אות ב), שאין זו ברכה שאינה צריכה, כי כל שיש צורך בברכה מצד דיני הברכות, אין חוששים לברכה שאינה צריכה, ומחשיבים אותה כברכה הצריכה.

מכוין בראשונה שלא לצאת: האליה רבה (ס"ק ב) מתרץ, שמברך רק על הנטילה השניה, משום שבנטילה הראשונה מכוון בפירוש שלא לצאת ידי חובת נטילת ידים לאכילה. לכן אינה עולה לו לאכילה, ואינו דומה לדין שבסימן קנח, ששם לא התכוון בפירוש שלא לצאת. אולם **האחרונים** דחו תירוך זה (שער הציון ס"ק ד).

3. נטילה אחת ושתי ברכות

איחוד הברכות: לדעת רש"י (פרדס הגדול סימן סד), **המרדכי** (ברכות פרק ח - אלו דברים סימן רד), **רבינו פרץ**

לסירוגין. לכן אינם יכולים ליישם את העצה ליטול בלא כלי או בלא כוח גברא. משום כך יש שנוהגים שמיד לאחר השפיכה הראשונה נוגעים ביד השנייה, ובכך נפסלת הנטילה לאכילה, שכן המים הראשונים נטמאים במגע ביד שעדיין לא נטלה. לאחר מכן משלימים את שלוש הנטילות לסירוגין, מברכים 'אשר יצר' ומנגבים את הידיים, ולאחר מכן נוטלים שוב ידיים כדין לסעודה ומברכים 'על נטילת ידיים'. בדרך זו הנטילה הראשונה אינה עולה לנטילת ידיים לסעודה, וממילא אין חשש לברכה שאינה צריכה.

4. הוראת החזון איש

לכתחילה - נטילה אחת: לדעת הערוך השלחן (סימן קסה סעיף ב), שאלה זו מצויה מאוד, שהרי חז"ל הזהירו לבדוק עצמו קודם הסעודה, ואילו ההנהגה של שתי נטילות כרוכה בכמה פרטי דינים שלא הכל בקיאים בהם. לכן למעשה עדיף ליטול פעם אחת, לברך תחילה 'על נטילת ידיים' ואחר כך 'אשר יצר', וכן המנהג.

וכן הורה **החזון איש** (סימן כד ס"ק ל ד"ה כשצריך; דינים והנהגות פרק ז סעיף ה), וכן נהג **הג"ר יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל** (ארחות רבינו מהדורה חדשה חלק א עמוד קנה אות טו), ליטול נטילה אחת בלבד, לברך 'על נטילת ידיים' ואחר כך 'אשר יצר'.

וכן כתב **בתשובות והנהגות** (כרך א סימן קסח), שיעשה נטילה אחת בלבד, יברך 'על נטילת ידיים' לאחר הנטילה ולפני הניגוב, ולאחר הניגוב יברך 'אשר יצר', טעמו, לאחר ברכת 'על נטילת ידיים' והניגוב, אף שלדעת **השו"ע** (סימן קסו סעיף א) יש לנהוג כשיטת המחמירים וצריך לזהר שלא להפסיק עד 'המוציא', מכל מקום לגבי ברכת 'אשר יצר' יש להקל כשיטת המקילים שאין איסור הפסק.

עוד מביא שם עדות מרבו **הג"ר משה שניידער זצ"ל**, שראה את **החפץ חיים** נוהג כך: נוטל פעם אחת, מברך 'על נטילת ידיים', מנגב את ידיו, ולאחר מכן מברך 'אשר יצר'.

7. 'אשר יצר' באמצע הסעודה

שאלה שנית: לאחר שהתבאר סדר ההנהגה לפני הסעודה, עולה שאלה מצויה נוספת: היוצא לבית הכסא באמצע הסעודה - האם חייב לחזור וליטול ידיו ככל דיני נטילת ידיים, והאם צריך לשוב ולברך 'על נטילת ידיים'?

נוטל כדין: מבואר בגמ' (יומא דף ל.) שהיוצא באמצע הסעודה נוטל ידיו, אלא שלא נתפרש בגמ' מה טיבה של נטילה זו. יש שיטת יחיד של **המהרש"ל** (ים של שלמה חולין פרק ח סימן מא) שכוונת הגמ' לרחיצה בעלמא, אולם לדעת רוב הפוסקים, וכן נפסק **בשו"ע** (סימן קסד סעיף ב) ו**במשנ"ב** (ס"ק יג), צריך ליטול ידיו ככל

שאם לא כן השפשוף פוסל את הנטילה הראשונה. אבל לפי המנהג בזמננו, שנוטלים רביעית על כל יד, כבר הושלמה טהרת הידים בנטילה הראשונה, וכבר הגיע זמן ברכת 'על נטילת ידיים'. ואם כן, ברכת 'אשר יצר' נחשבת הפסק בין הנטילה לברכה, ולכן עדיף ליטול שתי נטילות.

5. הוראת המשנה ברורה

לכתחילה - שתי נטילות: הכרעת **החיי אדם** (ככלל מ סעיף יג) ו**המשנ"ב** (ס"ק ג; ג; שער הציון ס"ק ז), מכיון שנחלקו הראשונים יש לצאת ידי כל השיטות. לכן יעשה תחילה נטילה פסולה, יברך 'אשר יצר', ולאחר מכן יטול נטילה כשרה לסעודה ויברך 'על נטילת ידיים'.

בדיעבד, אם כבר נטל את הנטילה הראשונה כדין לשם סעודה, יברך תחילה 'על נטילת ידיים' ואחר כך 'אשר יצר'. וכן לכתחילה, כשקשה ליטול שתי נטילות מחמת דוחק מים וכדומה, רשאי ליטול פעם אחת, לברך 'על נטילת ידיים' ואחר כך 'אשר יצר'.

טעם הדבר, שהרי **בשו"ע** (סימן קסו סעיף א) הובאה מחלוקת הראשונים אם יש איסור להפסיק בין הנטילה ל'המוציא'. לדעת **הרי"ף והרמב"ם** אין קפידא בהפסק מועט, ולדעת **הטור** יש להיזהר. הכרעת **השו"ע** היא ש'טוב לזהור', ולכן בשעת הצורך ניתן לצרף את שיטת הסוברים שאין כאן הפסק. וכן היא גם דעת **הגר"א** (מעשה רב הלכות נטילת ידיים אות עז; ביאור הגר"א סימן קסה ס"ק א), שמתור לעשות כן אף לכתחילה.

וכן הורו **הגר"צ אבא שאול זצ"ל** (שו"ת אור לציון חלק ב פרק מו הלכות ברכות ביאורים אות ב), ו**הגר"ש ז"א איערבאך זצ"ל** (הליכות שלמה פרק כ הלכה כו), ו**הג"ר מאיר סירוטה שליט"א** (בהוראה לרבני הילכתא), שישטוף תחילה את ידיו ישירות מן הברז בלא כלי, שהיא נטילה פסולה, יברך 'אשר יצר', ואחר כך יטול בכלי ויברך 'על נטילת ידיים'. עוד כתב האור לציון, שאם כבר נטל תחילה בכלי ויברך 'אשר יצר', יגע במקומות המכוסים שבגופו כדי לחייב נטילה נוספת, ואז יטול ויברך 'על נטילת ידיים'.

עוד הוסיף **הגר"ש ז"א איערבאך**, שכל זה נאמר לצורך ההפרדה בין שתי הנטילות, אולם בשאר הפעמים ראוי להדר ליטול ידיים לאחר עשיית צרכיו דווקא בכלי. לעומתו, **הגר"צ אבא שאול** סובר שגם לכתחילה אין צורך בכלי לאחר עשיית צרכיו.

מנהג מחודש היה **להגר"ש וואזנר זצ"ל** (קובץ מבית לוי חלק יז עמוד יט הערה י) ליטול בתחילה רק את האצבעות ולברך 'אשר יצר', ולאחר מכן ליטול את כל היד ולברך 'על נטילת ידיים'. וסמך עצמו על מנהג **הגר"צ דושינסקי זצ"ל**, שהיה נוטל לנקיות ידיו רק עד סוף האצבעות.

יש חסידים ואנשי מעשה הנוהגים ליטול לאחר היציאה מבית הכסא בכלי שלוש פעמים על כל יד

על חילוק זה, וכתב שקשה לחלק במה שלא חילקו הראשונים. לכן בכל אופן בטלה נטילתו וחייב ליטול מחדש, והמברך לא הפסיד, ומכל מקום גם הנוהג כדעת המהרש"ל ואינו מברך משום ספק ברכות - אין מוחין בידו. עוד הוסיף (סימן כד) שכן הוא מנהג העולם שלא לברך.

ולדעת הגר"צ ובר שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא), ההוראה למעשה כמנהג העולם שהובא בחזו"א, שאין חוזרים לברך 'על נטילת ידים' באמצע הסעודה.

מאידך, לדעת הגר"מ סירוטה שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא), ההוראה למעשה כהכרעת המשנ"ב: אם נטמא ידיו ממש - כגון שעשה צרכיו - נוטל ידיו ומברך, ואם רק נגע במקום המכוסה, נוטל בלא ברכה.

עוד כתב בחוט שני (ראש השנה עמוד שצה), וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עדות תלמידו לרבני הילכתא), שאם בדעתו לאכול עוד כביצה פת - יחזור ויטול בברכה, ואם אין בדעתו לאכול עוד כביצה פת - יטול בלא ברכה.

ואמר חכם אחד שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא) שהוא נוהג לצאת מן המחלוקת באופן אחר: אם נצרך לצאת לבית הכסא באמצע הסעודה, מקפיד שלא לאכול עוד פת, או שאוכל רק שיעור קטן שאינו מחייב ברכה. ואף שכתב הרמ"א (סימן קע סעיף א) שגזרו נטילה אף לשתייה מחשש שמא יבוא לאכול, כבר ביאר בשער הציון (סימן קע ס"ה) שמחמת חשש אכילה תקנו חיוב נטילה, אך לא תקנו חיוב ברכה.

לגבי החלפת טיטול לתינוק, לכאורה לדעת השו"ע, החיי אדם והמשנ"ב צריך לברך, ואילו לדעת המהרש"ל ולפי המנהג הרווח אינו מברך. אולם לדעת הגר"פ שיינברג זצ"ל (חיידושי בתרא סימן קע ס"ק ו), לכל הדעות אין צריך ליטול בברכה.

מנהג הגר"ח קניבסקי זצ"ל (אלא עמוד עה), כאשר יצא לבית הכסא באמצע הסעודה, נוטל תחילה כדין נטילת ידים לסעודה - שתי שפיכות על כל יד - ולאחר מכן שפך עוד כמה פעמים לסירוגין, כדי לצאת גם ידי דעת המקובלים שיש ליטול לסירוגין לאחר בית הכסא להסרת רוח רעה.

סוף הסעודה: אם סיים את אכילתו ואינו עומד אלא לברך ברכת המזון, שוב אינו צריך נטילת ידים כדין, אלא די ברחיצת ידיו בעלמא, ככל הנצרך קודם כל ברכה.

ולגבי סדר הברכות: לענין ברכה אחרונה (בורא נפשות או ברכה מעין שלוש), מבואר במהרש"ל (שו"ת סימן צז), הובא במג"א (סימן קסה ס"ק ג), בערוך השלחן (סימן קסה סעיף ב), ובמשנ"ב (סימן ז ס"ק ב), שאם אכל דבר שחייב בברכה אחרונה, ולאחר מכן הטיל מים, יברך תחילה 'אשר יצר', משום שהיא תדירה יותר, ועוד, שברכה 'אשר יצר' אין בה שיעור, מה שאין כן ברכה אחרונה.

דיני נטילת ידים. וכן ביאר החזו"א (סימן כה ס"ק ט), שמשמעות הגמ' היא נטילה גמורה ולא רחיצה בלבד.

ואם יש לו פת בפיו, אסור לבולעה עד שיטול ידיו כדין (מג"א ס"ק ז). וכן הדין גם לאחר שכבר סיים את אכילת הפת והוא ממשיך לאכול את שאר מאכלי הסעודה, שעדיין חייב בנטילה, משום שלא הסיח דעתו מן הפת, ופעמים שחוזר ואוכל ממנה.

מברך: לדעת שו"ת הרמב"ן (סימן קצה), שו"ת הרשב"א (חלק א סימן קצב, קצג ותשנ"ד), הובא בבית יוסף (סימן קסד), וכן נפסק בשו"ע (סימן קסד סעיף ב), אם נטמא ידיו באמצע הסעודה, נוטל ידיו וחוזר ומברך 'על נטילת ידים' כשם שמברך בתחילת הסעודה.

והוסיף המגן אברהם, שמכל מקום לכל הדעות אין צריך שתי נטילות, אלא די בנטילה אחת, ומברך 'על נטילת ידים' ואחר כך 'אשר יצר', מאחר שאינו חוזר ומברך 'המוציא', כמבואר ברמ"א (סימן קעח סעיף ז), וממילא אין כאן הפסק בין 'על נטילת ידים' ל'המוציא' (משנ"ב סימן קסה ס"ק ב).

ומדייק החזו"א (סימן כה ס"ק יג) מלשון המגן אברהם, שבנטילה באמצע הסעודה, שאין חוזר ומברך 'המוציא', אין דין של תכף לנטילת ידים סעודה, ומותר להפסיק בין הנטילה לאכילה. אולם החזו"א חולק, וסובר שגם באמצע הסעודה קיים הדין של תכף לנטילת ידים סעודה, ולכן אסור להפסיק בין הנטילה לחזרה לאכילה.

אינו מברך: מאידך, לדעת המהרש"ל (ים של שלמה חולין פרק ח סימן מא), הובא בט"ז (ס"ק ה), אין צריך לברך, שלא מצינו ברכת 'על נטילת ידים' באמצע הסעודה, אלא רק ב'הלך והפליג' (משנ"ב ס"ק יג).

ותמה הבית מאיר (או"ח סימן קסד), וכי יש מעלה מיוחדת לתחילת הסעודה, ומה נשתנה מ'הלך והפליג' שחוזר ומברך. וביאר השולחן ערוך הרב (סימן קסד סעיף ב), שכל העושה אותה מצוה פעמיים אינו חוזר ומברך, אלא אם כן הסיח דעתו ממנה או פסקה המצוה לגמרי כמו ב'הלך והפליג'. אולם היוצא לבית הכסא באמצע הסעודה, דעתו מתחילה לחזור ולטעה את ידיו ולהמשיך בסעודתו, ולכן אין זו הפסקה המחייבת ברכה. ולמעשה יש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות.

הכרעת החיי אדם (כלל מ סעיף יד) והמשנ"ב (ס"ק יג, ביאור הלכה ד"ה לחזור וליטול), ולכאורה כך גם דעת המגן אברהם (סימן קסד ס"ק ח, סימן קסה ס"ק א, סימן קע ס"ק ב), לחלק בין נטמא הידיים ממש - כגון שעשה צרכיו, נגע במקום מטונף או הלך והפליג - שחוזר ונוטל בברכה, לבין נגע במקום המכוסה בלבד, שנוטל בלא ברכה. ולגבי השתין ושפשי, לדעת המגן אברהם והחיי אדם מברך, ואילו לדעת המשנ"ב אינו מברך.

אולם החזו"א (סימן כד ס"ק ל ד"ה נטל; סימן כה ס"ק ט ד"ה נטל; שונה הלכות סימן קסד סעיף ב) חלק

הידענת? יש שני "הר ההר" בתורה

מפות הילכתא: לרגל יום ההילולא של אהרן הכהן, החל בא' באב - היארצייט היחיד בתנ"ך שתאריך פטירתו נכתב במפורש - מן הראוי להבהיר נקודה חשובה בעקבות 'מפות הילכתא - גבולות ארץ ישראל' בעריכת הג"ר בנימין קרלנשטיין שליט"א והג"ר אלחנן בקרמן שליט"א שפורסמו בגיליון הקודם (מס' 523).

בתורה נזכרים שני מקומות שונים בשם "הר ההר", ואין לערב ביניהם. האחד הוא הר ההר שבארץ אדום - בדרום מזרח ארץ ישראל, שבו נפטר אהרן הכהן, כמפורש בפרשת מסעי (במדבר פרק לג פסוק לח). במפות הילכתא "גבול דרום" מסומן אזור פטרה הסמוך למקום המיוחס להר ההר.

השני הוא "הר ההר" הנזכר בפרשת מסעי (במדבר פרק לד פסוק ז) כגבולה הצפון-מערבי של ארץ ישראל, והוא הנקרא בגמרא (גיטין דף ח.) "טורי אמנון", ומופיע במפות הילכתא "גבול צפון והר ההר". לפי השיטות השונות, המרחק בין שני המקומות הוא מאות קילומטרים.

השם "הר ההר" אינו שם פרטי, אלא תיאור של "הר על גבי הר", כדברי המדרש (במדבר רבה פרק יט פסוק טז) שהביא רש"י (במדבר פרק כ פסוק כב). ואכן, בכמה כתבי יד של פירוש רש"י (במדבר פרק לד פסוק ז), מבואר במפורש שאין לטעות בין הר ההר שבגבול הצפון לבין הר ההר שבו נפטר אהרן הכהן בארץ אדום, אף שהערה זו אינה מופיעה בדפוסים שלפנינו.

לצורך המחשת הדברים ניתן להשיג במערכת, תמונות שצולמו במסגרת "סירי הילכתא" סמוך ליישוב פארן, ובהן נראה הרר המיוחס כיום להר ההר של אהרן הכהן ואף המבנה הלבן שעל פסגתו, הנראה ממרחק של כ-25 ק"מ בתנאי ראות מתאימים. עם זאת, חשוב להדגיש שאין בידינו מסורת מוסמכת על מקום קבורתו המדויק של אהרן הכהן, ומפורש במדרש (ילקוט שמעוני פרשת רמז תשפז) שאין אנו יודעים את מקום קבורתו של אהרן, כמו שאין אנו יודעים את מקום קבורתו של משה. הזיהוי מתייחס להר עצמו, המתאים לתיאורי הפסוקים, אך לא למבנה המאוחר שעל פסגתו. ניתן לקבל במערכת הילכתא, מפות הילכתא, תיעודים, תמונות, מקורות וכתבי היד של רש"י

אמנם לענין ברכת המזון, הסתפק הגרע"א (סימן ז סעיף א), שאם הטיל מים קודם ברכת המזון, שמא יש להקדים את ברכת המזון, שהיא מן התורה, או שמא גם כאן יש להקדים 'אשר יצר' משום תדיר, והניח את הדבר בצריך עיון לדינא. מאידך, לדעת הערוך השלחן (סימן קסה סעיף ב), כל שכן אם יצא לצרכיו קודם ברכת המזון, שיקדים לברך 'אשר יצר', ורק לאחר מכן יברך ברכת המזון.

8. 'אשר יצר' בין נטילת ידים ל'המוציא'

שאלה שלישית: אדם נטל ידיו לסעודה, ולאחר הנטילה, קודם שבירך 'המוציא', נצרך לנקיט. כיצד ינהג? האם יברך תחילה 'המוציא' ויאכל מעט כדי שלא להפסיק בין הנטילה לסעודה, ולאחר מכן ילך לבית הכסא, או שמא עליו להיפנות תחילה כדי לברך ולאכול בגוף נקי?

ואם עליו להיפנות תחילה - האם הנטילה הראשונה בטלה, כיון שעדיין לא אכל פת, וצריך לחזור וליטול בברכה, או שמא די בנטילה נוספת בלא ברכה? והאם יש חילוק בין הוצרך לגדולים לבין הוצרך לקטנים?

לדעת הג"ר שמואל יוסף שטיינברג שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא, שערי הברכה פרק א הערה קנב), דין גוף נקי מצינו בתפילה ובתפילין, ולא בשאר ברכות. אולם אם עד לאחר 'המוציא' יהיה חשש של איסור 'כל תשקצו', מותר ואף חייב להפסיק בין הנטילה ל'המוציא' וליפנות.

עוד יש להסתפק במי שנטל ידיו, ולאחר הנטילה, קודם ברכת 'המוציא', נגע במגעו. יתכן שכל מה שאינו חוזר ונוטל בברכה כשנטמא ידיו נאמר דווקא באמצע הסעודה, שכבר התחייב בנטילה, אבל כאן, שעדיין לא התחיל את הסעודה, שמא בטלה נטילתו ועליו לחזור וליטול בברכה.

ומבואר בריטב"א (חולין דף קו:), שמי שנטל ידיו ולאחר מכן נמלך שלא לאכול, אין ברכתו לבטלה, משום שבשעת הנטילה עשה כדין. ומשמע שאין תוקף הנטילה תלוי דווקא בכך שהסעודה יצאה לפועל. ומכל מקום, משום ספק ברכות להקל, נראה שלא יחזור לברך.

ולדעת הג"ר צבי ובר שליט"א והג"ר מאיר סירוטה שליט"א (בהוראה לרבני הילכתא), דינו כדן היוצא לבית הכסא באמצע הסעודה: לדעת המשנ"ב יחזור ויטול בברכה, ולדעת החזו"א יטול בלא ברכה.

משיב כהלכה

שאלה: האם יש חיוב להניח מלח על השולחן ולטבול את פת ה'המוציא' במלח?

כמה פעמים יש לטבול את הפת, וכיצד ינהג כשאין לפניו מלח? ומה טעם הדבר?

כיצד ינהג בליל הסדר - האם יטבול את המצה במלח, האם די שהמלח יהיה מונח על השולחן, או שאין צורך כלל במלח?

מקורות: גמ' (ברכות דף מ.), תוס' (שם ד"ה הבא), שו"ע (סימן קסז סעיף ה, סימן תעה סעיף א), משנ"ב (סימן קסז ס"ק כז, לב, לג; סימן תעה ס"ק ד; סימן תקפג ס"ק ג), כף החיים (סימן קסז ס"ק לה; סימן תעה ס"ק יב-יד; סימן תקפג ס"ק ד), הליכות שלמה (ראש השנה פרק א, ארצות הלכה הערה 77).

במדור זה מופיעה שאלה בנושא הגיליון הבא, הקוראים הנכבדים מוזמנים לשלוח תשובות להגדיל תורה ולהאדירה, מומלץ לצרף את פרטי המשיב (שם, טלפון, מקום לימוד). התשובות המובחרות ישולבו במידת האפשר בגיליון הקרוב.

- ניתן להגיש תשובות באחת מהאפשרויות הבאות.
- קו 'הילכתא' טלפון 02-5377085 שלוחה 4
- עמודות 'דברים פלוס' קופת 'הילכתא'
- חדר 'קול הלשון', ישיבת מיר ירושלים, תיבת 'הילכתא'
- בפקס מספר 1532-6507823
- במייל 5047867@gmail.com

היום, כ"ט בתמוז, חל יום ההילולא של רבן של ישראל, מאור עיני הגולה, רבינו שלמה יצחקי - רש"י הקדוש זיע"א. יהי רצון שנזכה להבין דברי תורתו לאמיתם, אמן.

דינים העולים

א. שתי נטילות: הנצרך לנקביו לפני הסעודה, לדעת המשנ"ב ישטוף תחילה ידיו בלא כלי ובלא כח גברא. יברך 'אשר יצר', ואחר כך יטול בכלי ויברך 'על נטילת ידים'. אם קשה לו ליטול פעמיים, או שכבר נטל כדון, רשאי ליטול פעם אחת ולברך 'על נטילת ידים' ואחר כך 'אשר יצר'.

ב. נטילה אחת: לדעת החזון איש, לכתחילה די בנטילה אחת, ומברך 'על נטילת ידים' ואחר כך 'אשר יצר'.

ג. נטילה מחולקת: יש שהכריעו לברך 'אשר יצר' לאחר המים הראשונים ולפני המים השניים. אך בזמננו שנוטלים רביעית על כל יד אין לנהוג כן.

ד. אמצע סעודה: היוצא לבית הכסא באמצע הסעודה חייב לחזור וליטול ידיו כדון, ונחלקו הפוסקים אם חוזר גם ומברך 'על נטילת ידים'. לדעת המשנ"ב, אם עשה צרכיו הגדולים נוטל בברכה, ואם הטיל מים או נגע במקומות המכוסים נוטל בלא ברכה. ויש שכתבו שאם אינו עתיד לאכול עוד כביצה פת, אף בעשה צרכיו נוטל בלא ברכה. לדעת החזון איש אין לחלק בין המקרים, ובכל האופנים המברך לא הפסיד, והמנהג שלא לברך.

ה. סוף הסעודה: לאחר שסיים אכילת פת ואינו עומד אלא לברך 'ברכת המזון', די ברחיצת ידיו לנקיות, ויברך תחילה 'אשר יצר' ואחר כך 'ברכת המזון'.

ו. דרך קבועה: ראוי לקבוע לעצמו סדר קבוע בנטילות ובברכות, ולא לשנות ממנה.

ז. תכף לסעודה: יש להיזהר שלא להפסיק בין הנטילה לסעודה. ונחלקו הפוסקים אם דין זה נוהג גם בנטילה שבאמצע הסעודה.

נושא הגיליון הבא:

'טבילת הפת במלח'

טלו חלק בזיכוי הרבים העצום, והשתתפו בהוצאות הגיליון הבא

הגיליון נועד לעזור את לב הלומדים, נא לא לסמוך על הדברים הלכה למעשה בלי לעיין במקורות

בעז"ה בחודש אלול יופיע סדרת גיליונות בנושא "זימון כהלכה". נשמח לקבל מראי מקומות, הערות, חידושים, שאלות ותשובות, הנהגות ובידורים בנושא, להגדיל תורה ולהאדירה. דברים נבחרים יפורסמו, בעזרת ה', בגיליונות ככל שיתאפשר.

הילכתא

לדעת לחיות כהלכה

גיליון שבועי עומק הפשוט
שיעורים וימי עיון
בית הוראה טלפוני
בידורי הלכה אקטואליים
קו מידע הלכתי
חוברות הדרכה

מכון הילכתא

מענה אנושי: 02-5350-535 פקס: 02-6507-823

לקבלת הגיליון במייל: 5047867@gmail.com

קו מידע הלכתי

02-5377-085

ניתן להאזין לשיעורים, הודעות, עדכונים, רישום להגרלות, ועוד...